

ei liene ainoa perusongelma. En itse osaa mennä niin pitkälle systemaattisen häpeäteologian suuntaan kuin hän, mutta totta on, että kristillisen aatehistoriamme kaikki pahat ja huonot vaihtoehdot eivät palaudu syyllisyyteen. Maailman turmiovaltoja on monenlaisia.

Käytännöllisen teologian empiirisen metodin eittämättömänä vahvuutena on se, että se voi esittää todellisuuden oudot ilmiöt nahkoineen ja karvoineen, tarjoten selityksiä mutta toisaalta pitäytyen lähteidensä runsaassa ja kummallisessa ilmiömaailmassa. Häpeän arvoitus saa osaselityksiä psykologisista objektisuhdeteorioista, suomalaisen kristillisyyden ahdasmielisestä luonteesta sekä ruumiin ja sukupuolen ihmisen sieluntilaa yleispätevästi virittävistä piirteistä. Välillä häpeän taustalla lienee depressio, mutta yllättävästi Kettunen kytkee häpeän myös narsismiin. Mikään näistä tekijöistä ei kuitenkaan yksin selitä häpeää kokonaisuudessaan. Varmaan-kin viisaasti Kettunen on jättänyt filosofiset ja sosiaalishistorialliset selitykset vähemmälle huomiolle – toki niistäkin kiinnostuneille hän tarjoaa eväitä. Postmoderni konstruktionismi on onneksi teoksesta jätetty pois; häpeää käsitellään todellisena ilmiönä ja tunteena eikä itse tuotettuna aatteellisena kutsuhuutona.

Kettusen teos on suomalaisen käytännöllisen teologian visionäärinen voimannäyte, uskollinen lähteilleen mutta samalla laajoja tulkinnallisia kaaria piirtävä. Kettunen on lisäksi erittäin selkeä kirjoittaja ja kykenee esittämään hankalatkin asiat populaaristi, välillä jopa kansanomaisesti. Kirja on helppo lukea, mutta se ei tarjoa helppoja ratkaisuja niin käytännön kuin teoriankin näkökulmasta monimutkaiseen aihepiiriinsä.

**RISTO SAARINEN
PROF., HELSINKI**

SIRU KAINULAINEN & VIOLA PARENTE-CAPKOVÁ (TOIM.)

Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä. Turun yliopiston Taiteiden tutkimuksen julkaisuja. Turku 2011. 313 s.

Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä on yhdestätoista artikkelista koostuva tutkimusantologia, jonka kohteena ovat kaunokirjallisuus, porno, kansanrunous, haastattelut, historialliset aineistot ja omaelämäkerralliset tekstit. Kirjan lähtökohtana on Turussa syksyllä 2008 järjestetty luentosarja häpeästä. Näkökulma kirjassa on monitieteinen.

Häpeästä on mahdotonta puhua sellaisenaan. Se liittyy ja nivoutuu samanaikaisesti hyvin moneen asiaan kuten kulttuuriin, uskontoon, sukupuoleen, seksuaalisuuteen, kasvatukseen, ruumiin toimintoihin, sosiaaliseen vuorovaikutukseen, valankäyttöön, moraaliin, tunne-elämään, psykologiaan, psykoanalyysiin ja teologiaan. Sillä voi olla yhteytensä niin yksilön psyykkiseen ja fyysiseen kehitykseen kuin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, varallisuuteen ja jopa asuinpaikkaan. Häpeä koskettaa ihmisen identiteettiä, minäkuvaa ja itsearvostusta. Se on sekä äärimmäisen yksilöllistä ja intiimiä että globaalia. Nämä kaikki näkökulmat tulevat ilmi esiteltävän kirjan artikkeleissa. Kokonaisuutena ne todistavat juuri häpeän moniulotteisuudesta.

Samalla kun häpeä on äärimmäisen yksilöllistä, se on myös yhteisöön ja vuorovaikutukseen liittyvää. Sosiaalisesti "olla yksin" on "olla häpeissään". Häpeän tilassa oleva ihminen on vailla hyväksyvää vuorovaikutusta. Yhtäältä hän toivoo, että hänet nähtäisiin sellaisena kuin hän on, mutta samalla hän pelkää tulevaisuutta paljastetuksi ja nähdyksi sellaisena, jota hän ei toivoisi olevansa. Häpeä on siis dialoginen tunne. Ihminen häpeää aina jonkun toisen

edessä, joko todellisen tai kuvitellun. Tämä "toinen" voi olla myös meidän sisällämme.

Häpeä voi olla luonteeltaan sekä äärimmäisen negatiivista että positiivisuudessaan elämää suojelevaa. Samanaikaisesti kun häpeätutkimus on lisääntynyt, ovat tänä Big Brothereiden ja Idolsien aikakautena myös röyhkeä häpeä ja häpeämättömyys lisääntyneet. Se on merkinnyt elämää suojelevien terveiden rajojen häipymistä ja tunkeutumista ihmiselämän intiimeille ja psyyken sisäisille alueille.

Syyllisyys katsoo ulospäin, mitä olen tehnyt, häpeä katsoo sisäänpäin, mitä olen. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että häpeä kuuluu enemmän naisille ja syyllisyys miehille.

Seksuaalisuuden keskeisyydestä häpeässä kertoo se, että kaikissa kirjan häpeäartikkeleissa seksuaalisuus on jotenkin mukana. Erityisesti sitä käsitellään kirjan alussa. Mikko Carlson tarkastelee seksuaalisuuteen ja identiteettiin liittyvää häpeää. Pia Livia Hekanaho tarkastelee homoseksuaalisuutta gay pride – gay shame -ilmiön välityksellä. Tällöin on kysymys myös identiteetistä ja kysymyksenasettelusta, voiko ihminen olla ylpeä elämästään ja siihen kuuluvasta seksuaalisuudesta vai pitääkö hänen hävetä sitä. Seksuaalisuus, häpeä ja hävyttömyys ovat teemoina Susanna Paasosen artikkelissa "Kielletyn hedelmän haju", jossa hän pohtii seksuaalisen halun, kiihottavuuden ja pornon yhtäältä houkuttelevuutta ja toisaalta ällöttävyyttä. Seksuaalisessa kiihottavuudessa voi samanaikaisesti olla mukana sekä häpeällisyyttä että hävyttömyyttä.

Kirjan toinen osasto käsittelee historiallisten, uskonnollisten ja muiden institutionalisoitujen järjestelmien tuottamia käsityksiä häpeästä. Satu Lidman tarkastelee häpeä- ja kunniarangaistuksia rikoshistorian näkökulmasta, mutta tuo esimerkkejä myös nykykäytännöistä. Hänen mukaansa kunniaväkivalta ei ole vain meihin nähden kaukaisten maiden todellisuutta vaan osa eu-

rooppalaista kulttuuria ja suomalaisen kantaväestön perinteitä. Teemu Ratinen käsittelee naiskirjoittajien kokemuksia omasta uskonnollisesta häpeästään. Ratisen lähdemateriaalina ovat samat häpeäkirjeet, joita olen omassa tutkimuksessani analysoinut. Näissä kirjoittajien tunnuksissa näkyy, kuinka Jumala herättää voimakkaita tunteita, kuten rakautta ja kaipausta, mutta myös pelkoa, syyllisyyttä ja häpeää. Nämä jumalakokemukset vaikuttavat siihen, millaiseksi ihminen kokee itsensä: onko hän kelpaava vai kelpaamaton?

Seksuaalisuuden ja uskonnollisuuden olennaisuus häpeäkokemuksissa liittyykin nähdäkseni siihen, että juuri näillä alueilla ihminen voi kaikkein voimakkaimmin kokea eksistentiaalista hyväksytyksi tulemista ja kelpaavuutta tai sitten eksistentiaalista hylätyksi ja kelpaamattomaksi kokemista. Elina Oinas käsittelee nuoren naisen naiseksi kasvamiseen, kuten kuukautisiin, liittyvää häpeää. Hän tarkastelee häpeän yksityisyyttä ja sen yhteiskunnallisia ulottuvuuksia sekä asianomaisten kokemuksina että muun muassa lääketieteen oppikirjojen ja lääkäripalstojen avulla.

Teoksen kolmas ja viimeinen osasto tarkastelee häpeää sekä kansanrunoudessa että nykyromaaneissa. Tarja Kupiaisen artikkeli käsittelee kalevalaista aineistoa ja niissä ilmenevää inestisiin liittyvää häpeää. Tällöin liikutaan kunnian ja häpeän kentällä, jossa ilmenee miten eri tavoin äidit vanhoissa runoissa suhtautuivat pojan ja tyttären häpeään inestisiin – ”teoista häpeällisimmän” – paljastuessa. Miehen rangaistuksena on yleensä pako, mutta hänen sisarensa kohtalona on syyllisyys ja kunnian menettäminen.

Lea Rojola käsittelee kelpaamattomuuden problematiikkaa ja kansallista häpeää kotimaisen kirjallisuuden klassikoissa, Aleksii Kiven, F.E. Sillanpään ja L. Onervan teoksissa. Tällöin käy ilmi, kuinka sivistymistä arvostetaan ja koulutautu-

mattomuuden puute merkitsee häpeää ja rangaistuksi tulemista. Suomalaiseen identiteettiin on syvälle rakentunut halu olla sivistynyt. Koulua käymättömyys on häpeä. Näin häpeää voidaan pitää myös suomalaisista kansallistunnetta rakentavana.

Viola Parente-Capková käsittelee naisten, äidin ja tyttären, välisissä suhteissa esiintyvää häpeää suomalaisessa nykykirjallisuudessa. Niissä häpeällä on keskeinen asema tyttären kapinassa äitiä vastaan. Häpeä äiti–tytär-suhteessa on ambivalenttinen ja ristiriitainen. Se on sekä negatiivisesti lamaannuttava että positiivisesti vaikuttava voima. Päivi Lappalainen tarkastelee Sofi Oksasen *Puhdistus*-romaanin ja siinä esiintyvää naisuhria häpeää. Siinä häpeä, syyllisyys, itseinho ja -halveksunta kietoutuvat yhteen naisen ruumiiseen kohdistuvan väkivallan seurauksena. Kirjan viimeisessä, Elina Valovirran kirjoittamassa artikkelissa tarkastellaan häpeää naisten välisissä suhteissa afro-karibialais-amerikkalaisessa kirjallisuudessa. Kun edellisessä artikkelissa tarkasteltiin miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa, Lappalainen käsittelee naisten naisiin kohdistamaa väkivaltaa.

Yksi kirjan toimittajien näkökulma on se, että häpeä voisi olla positiivisessa mielessä tuottava voima. Tämä edellyttää kuitenkin sen tunnustamista, tunnustamista ja työstämistä sekä pyrkimystä tuottaa uusia ajattelun tapoja koskien sitä, miten suhtaudumme historiaan ja miten toivoisimme elävämme nykypäivää. Kun häpeän yhtenä piirteenä on salaaminen, kätke(yt)minen, peitelty ja pakeneminen, voi parantava voima nousta juuri julki tulemisesta, tunnustamisesta ja siitä puhumisesta, mikä on hävettävää. Nimenomaan tästä syystä merkittäviä ovat ne sanoitukset, joissa ihmiset saavat ilmaista omia häpeäkokemuksiaan. Näitä ”tunnustuksia” sisältyy sekä empiiriseen lähdeaineistoon että kirjallisuuden välittämiin teksteihin. Tällöin ihmiset tulevat nähdyiksi ja toivottavasti myös niin kuulluiksi,

että heidän häpeänsä ja heidät itsensä otetaan todesta. Erityisen voimakkaana tämä piiloutumisen kulttuuri on koskenut seksuaalisuutta.

Homoseksuaalisuuden kohdalla puhe ”kaapista tulemisesta” on osuva ilmaus siitä, missä on täytyntä olla. Vaikka piiloutumisen kulttuuri on liittynyt voimakkaasti seksuaalisuuteen, siitä ei seuraa, että kaiken tulisi olla julkista, paljastettua ja toisten nähtävissä. Kun häpeästä on alettu puhua, on myös tapahtunut häpeämättömyyden ylilyöntejä, jolloin on saatettu ajatella ja toimia niin, ettei yksilön oikeutta yksityisyyteen ole aina kunnioitettu. Häveliäisyyden ja hienotunteisuuden puute onkin yksi negatiivista häpeää tuottava ilmiö meidän aikanamme.

Moniulotteisuudessaan kirja kertoo häpeän monikerroksisesta todellisuudesta niin historiassa kuin nykypäivässä. Vain tulemalla näkyväksi piilossa olevaa ja kätkeytyä häpeää voidaan tehdä tunnettavammaksi ja tunnistettavammaksi. Se on ensimmäinen askel häpeästä selviämisen tiellä.

**PAAVO KETTUNEN
PROF., JOENSUU.**

SATU LIDMAN
**Häpeä: Nöyryyttämisen
ja häpeämisen jäljillä.**
**Jyväskylä: Atena Kustannus
2011. 304 s.**

Menneinä vuosikymmeninä häpeästä ei sen enempää Suomessa kuin muuallakaan juuri puhuttu. Viime vuosikymmenen lopulla se alkoi vähitellen kiinnostaa niin psykologian kuin muidenkin alojen tutkijoita. Ilmeisesti ensimmäinen häpeää pastoraalisena kysymyksenä Yhdysvalloissa käsitellyt artikkeli julkaistiin vasta vuonna 1995. Itse kiinnostuin